

УДК 338.2:330.3

Коваленко-Марченкова Є.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»

Кірнос О.В.

асистент кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»

Бородін М.О.

кандидат технічних наук,
доцент кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

В статті розглянуто підходи до трактування економічного стану підприємств. Проаналізовано види, безпосередньо, фінансово-економічного аналізу підприємства, залежно від організаційних форм, за обсягом дослідження, за об'єктами аналізу та за періодом його проведення. Розглянута фінансова бухгалтерська звітність підприємства, на якій базується аналіз фінансово-економічної стану. Визначено основні чинники, які можуть спричинити фінансову кризу на підприємствах та встановлено, що визначення ефективності виробництва полягає в оцінці його результатів, а саме: ефективність підприємства являє собою комплексну оцінку кінцевих результатів використання основних і оборотних фондів, трудових, фінансових ресурсів та нематеріальних активів за певний період часу.

Ключові слова: економічний стан, підприємство, фінансово-економічний аналіз, оцінка, ефективність, управління, національна економіка.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Коваленко-Марченкова Е.В., Кирнос О.В., Бородин М.А.

В статье рассмотрены подходы к трактованию экономического состояния предприятия. Проанализированы виды, непосредственно, финансово-экономического анализа предприятия, в зависимости от организационных форм, объемов исследования, по объектам анализа и периодом его проведения. Рассмотрена финансовая бухгалтерская отчетность предприятия, на которой базируется анализ финансово-экономического состояния. Определены основные факторы, которые могут вызвать финансовый кризис на предприятиях, а также установлено, что определение эффективности производства заключается в оценке его результатов, а именно: эффективность предприятия является комплексной оценкой конечных результатов использования основных и оборотных фондов, трудовых, финансовых ресурсов и нематериальных активов за определенный период времени.

Ключевые слова: экономическое состояние, предприятие, финансово-экономический анализ, оценка, эффективность, управление, национальная экономика.

THEORETICAL ASPECTS OF THE ENTERPRISE'S ECONOMIC CONDITION ASSESSMENT

Kovalenko-Marchenkova Ye., Kirnos O., Borodin M.

The purpose of the article is to study the theoretical aspects of the enterprise's economic condition assessment. For this purpose, the article considers the approaches to the interpretation of the economic condition of the enterprise. Goals, objectives and the essence of the analysis of the economic condition are investigated. The types, directly, of the financial and economic analysis of the enterprise, depending on the organizational forms, volumes of research, on the objects of analysis and its period are analyzed. Financial accounting statements of the company, which is based on the analysis of financial and economic condition are considered. The main factors that may cause a financial crisis in enterprises are identified. It is established that determining the production efficiency is to evaluate its results, namely: enterprise efficiency is a comprehensive assessment of the final results of fixed and current assets usage, labor, financial resources, and intangible assets over a certain period of time.

Keywords: economic condition, enterprise, financial and economic analysis, assessment, efficiency, management, national economy.

Постановка проблеми. Економічний стан – одна з найважливіших характеристик діяльності підприємства. Він залежить від результатів виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності підприємства. Оцінка економічного стану є важливим складником ефективного управління формуванням, розміщенням і використанням ресурсів підприємства [1, с. 24–48].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які приділяли значну увагу аналізу фінансово-економічного стану підприємства, можна відмітити таких, М. Д. Білик, А. П. Ковальов, Л. А. Лахтіонова, В. О. Подольська, В. Т. Савчук, О. С. Стоянова, А. Д. Шеремет, О. Д. Данілов, Г. М. Івашина, О. Г. Чумаченко, Г. В. Савицька [2, с. 24–48; 3, с. 160–193; 4, с. 135–170]. Економічний стан підприємств розглядався у роботах таких науковців, як М. А. Болух, В. З. Бурчевський, І. В. Гонтарьова [5, с. 112–140; 6, с. 64–67]. На сьогоднішній день недослідженим залишається запитання комплексного підходу до врахування теоретичних аспектів оцінки економічного стану підприємства.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження та систематизація теоретичних аспектів оцінки економічного стану підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний стан підприємства – комплексне поняття, що характеризується забезпеченістю ресурсами, необхідними для нормальної виробничої діяльності всіх суб'єктів господарювання, доцільністю та ефективністю їх розміщення і використання, комерційними взаємовідносинами з іншими суб'єктами господарю-

вання, стійкістю та платоспроможністю. Економічний стан – найважливіший критерій ділової активності й надійності підприємства, що визначає його конкурентоспроможність і потенціал в ефективній реалізації економічних інтересів всіх учасників господарської діяльності. Він залежить від результатів виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності підприємства та характеризується розміщенням і використанням засобів (активів) та джерел їх формування (власного капіталу і зобов'язань, тобто пасивів). Основна мета аналізу – виявлення найбільш складних проблем управління підприємством у цілому і його фінансових ресурсах зокрема [5, с. 112–140]. Потрібно зауважити, що в наукових працях і навчально-методичних розробках поняття «економічний стан підприємства» ототожнюється з поняттям «фінансово-економічний стан підприємства», що не зовсім правильно з кількох причин. По-перше, відбувається підміна поняття «економічний стан підприємства» на термін «фінансово-економічний стан підприємства». По-друге, поняття «економічний стан підприємства» за своїм змістом більш широке, ніж поняття «фінансово-економічний стан підприємства». Загальновідомо, що є: економічна діяльність підприємства і її складова – фінансова діяльність підприємства; економічний аналіз і його складова – фінансово-економічний аналіз; економічна безпека підприємства і її складова – фінансова безпека підприємства; система економічних показників, частиною яких є і фінансові показники тощо [3, с. 160–193].

Економічний стан підприємства є комплексною характеристикою, що відображає внутрішню ситуацію у забезпеченості матеріальними, трудовими й фінансо-

вими ресурсами та рівня ефективності їх використання у співвідношенні з обсягами виробництва й реалізації продукції підприємства, а також у співвідношенні витрат і грошових надходжень від здійснення цих процесів. Економічний стан підприємства неабияк формує його фінансово-економічну стійкість, ефективність функціонування загалом та конкурентоспроможність. Отож, ці три результативні ознаки одночасно є й чинниками, котрі формують рівень економічного стану конкретного підприємства та створюють відповідний рівень його міцності. Зростання рівня міцності економічного стану підприємства цілком закономірно й обґрунтовано сприймати як покращання цього стану.

Тому економічний стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансово-економічних відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, які відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Аналіз економічного стану є одним з ефективних способів оцінки поточного становища, який відображає миттєвий стан господарської ситуації. Він дозволяє виділити найбільш складні проблеми управління наявними ресурсами, тобто таким чином мінімізувати зусилля по проведенню у відповідність цілей і ресурсів організації з потребами і можливостями сформованого ринку. Для цього потрібна постійна ділова поінформованість з відповідних питань, яка є результатом відбору, оцінки, аналізу та інтерпретації фінансової звітності.

Об'єктом економічного аналізу є конкретне підприємство, його структурний підрозділ чи фінансова операція.

Суб'єктами аналізу виступають як безпосередньо, так і опосередковано зацікавлені в діяльності підприємства користувачі інформації. Фінансово-економічний аналіз поділяють на окремі види в залежності від наступних ознак:

1. За організаційними формами проведення виділяють внутрішній і зовнішній економічний аналіз підприємства.

а) внутрішній економічний аналіз проводиться фінансовими менеджерами чи власниками підприємства з використанням усієї сукупності наявних інформативних показників. Результати такого аналізу можуть представляти комерційну таємницю;

б) зовнішній економічний аналіз здійснюють податкові інспекції, аудиторські фірми, банки, страхові компанії з метою вивчення правильності відображення фінансових результатів діяльності підприємства, його фінансової стійкості і кредитоспроможності. Він проводиться на основі публічної фінансової звітності

2. За обсягом дослідження виділяють повний і тематичний економічний аналіз підприємства.

а) повний економічний аналіз проводиться з метою вивчення всіх аспектів фінансової діяльності підприємства в комплексі;

б) тематичний економічний аналіз обмежується вивченням окремих аспектів фінансової діяльності підприємства. Його предметом може бути ефективність використання активів підприємства: оптимальність фінансування різних активів з окремих джерел, стан фінансової стійкості і платоспроможності підприємства, оптимальність інвестиційного портфеля,

оптимальність фінансової структури капіталу і ряд інших аспектів фінансової діяльності підприємства [7, с. 44–47].

3. За об'єктами аналізу виділяють:

а) аналіз фінансової діяльності підприємства в цілому. У процесі такого аналізу об'єктом вивчення є фінансова діяльність підприємства в цілому без виділення окремих його структурних одиниць і підрозділів.

б) аналіз фінансової діяльності окремих структурних одиниць і підрозділів (центрів економічної відповідальності). Такий аналіз базується в основному на результатах управлінського обліку підприємства.

в) аналіз окремих фінансових операцій. Предметом такого аналізу можуть бути окремі операції, пов'язані з короткостроковими чи довгостроковими фінансовими вкладеннями, з фінансуванням окремих реальних проєктів тощо.

4. За періодом проведення виділяють попередній, поточний і наступний економічний аналіз.

а) попередній економічний аналіз пов'язаний з вивченням умов фінансової діяльності в цілому чи здійснення окремих фінансових операцій підприємства (наприклад, оцінка власної платоспроможності при необхідності одержання великого банківського кредиту).

б) поточний (чи оперативний) економічний аналіз проводиться в процесі реалізації окремих фінансових планів чи здійснення окремих фінансових операцій з метою оперативного впливу на результати фінансової діяльності. Як правило, він обмежується коротким періодом часу.

в) наступний (чи ретроспективний) економічний аналіз здійснюється підприємством за звітний період (місяць, квартал, рік). Він дозволяє глибше й повніше проаналізувати фінансово-економічний стан та результати фінансової діяльності підприємства в порівнянні з попереднім і поточним аналізом, тому що базується на завершених звітних матеріалах статистичного і бухгалтерського обліку.

Аналіз фінансово-економічного стану підприємства в основному базується на фінансовій (зовнішній) бухгалтерської звітності підприємства.

Фінансова бухгалтерська звітність складається з декількох форм, які утворюють єдине ціле звітних документів:

- бухгалтерського балансу, форма № 1;
- звіту про прибутки та збитки, форма № 2;
- звіту про рух капіталу, форма № 3;
- звіту про рух грошових коштів, форма № 4;
- додатку до бухгалтерського балансу, форма № 5.

Підприємства за підсумками року, крім вищезазначених документів, зобов'язані надати додаткову інформацію, що включає думку аудиторів, примітки до фінансових звітів та ін. [8, с. 86–98].

Для забезпечення ефективної діяльності в сучасних умовах керівництву необхідно вміти реально оцінювати економічний стан свого підприємства, а також стан ділової активності партнерів і конкурентів. Для цього необхідно:

- оволодіти методикою оцінки економічного стану підприємства;
- використовувати формальні і неформальні методи збору, обробки, інтерпретації фінансової інформації;

– залучати фахівців-аналітиків, здатних реалізувати дану методичку на практиці.

До основних чинників, які можуть спричинити фінансову кризу на підприємствах, належать: зовнішні, або екзогенні (які не залежать від діяльності підприємства) та внутрішні, або ендогенні (що залежать від підприємства).

Головними екзогенними чинниками фінансової кризи на підприємстві можуть бути: спад кон'юнктури в економіці загалом; значний рівень інфляції; нестабільність господарського та податкового законодавства; нестабільність фінансового та валютного ринків; посилення конкуренції в галузі та криза окремої галузі; посилення монополізму на ринку; дискримінація підприємства органами влади та управління; політична нестабільність у країні.

Головні ендогенні чинники фінансової кризи: брак чітко визначеної стратегії розвитку підприємства; дефіцити в організаційній структурі; низький рівень менеджменту; низький рівень маркетингу та втрата ринків збуту продукції; незадовільне використання виробничих ресурсів; непродуктивне утримання зайвих робочих місць.

Головними завданнями аналізу фінансово-економічного стану підприємства є правильні оцінки початкового фінансового положення та динаміки його подальшого розвитку, що складається з наступних етапів:

- 1) ідентифікації фінансово-економічного становища;
- 2) змін фінансово-економічного стану в просторово-часовому розрізі;
- 3) основних факторів, що викликали зміни у фінансово-економічному стані;
- 4) внутрішньогосподарських резервів зміцнення фінансового становища підприємства.

У результаті перевірки та аналізу фінансового стану підприємства аудиторі в офіційній формі представляють обґрунтований висновок про підсумки діяльності контрольованих економічних об'єктів за певних період.

Кожен суб'єкт вивчає фінансову інформацію зі своїх позицій, виходячи зі своїх інтересів. Власників засобів підприємства перш за все цікавить збільшення або зменшення частки власного капіталу, ефективність використання ресурсів адміністрацією підприємства. Кредитори та інвестори звертають увагу на доцільність продовження кредиту, умови кредитування, гарантії повернення грошей, прибутковість вкладення своїх капіталів. Постачальники і клієнти зацікавлені в платоспроможності підприємства, наявності ліквідних засобів і т. п.

Кожне підприємство, плануючи свою господарську поведінку (вироблення гнучкої стратегії і тактики) в умовах мінливої ринкової кон'юнктури, прагне зміцнити свої конкурентні позиції. Тому певна частина фінансової інформації переходить в область комерційної таємниці, що стає прерогативою внутрішньогосподарського управлінського аналізу. Аналіз фінансово-економічного стану, що базується на бухгалтерській звітності, набуває характеру зовнішнього аналізу, тобто аналізу, проведеного без залучення й оприлюднення даних внутрішнього управлінського обліку (калькуляції собівартості, кошторисів витрат, прямих і непрямих витрат і т. п.), у зв'язку з чим звітні дані містять досить обмежену інформацію про діяльність підприємства [9, с. 19–23].

Вищесказане визначає специфіку проведення аналізу фінансово-економічного стану підприємства, обмежуючи при цьому використання всіх методів фінансового аналізу.

Аналіз фінансово-економічного стану підприємства є базою, на якій будується розробка економічної політики підприємства.

Стратегічні завдання економічної політики підприємства наступні:

- максимізація прибутку підприємства;
- оптимізація структури капіталу та забезпечення його фінансової стійкості;
- забезпечення інвестиційної привабливості підприємства;
- досягнення прозорості фінансово-економічного стану підприємства для власників (учасників, засновників), інвесторів, кредиторів;
- створення ефективного механізму управління підприємством;
- використання підприємством ринкових механізмів залучення фінансових коштів та ін.

Велике значення для підприємства мають результати аналізу управлінських рішень в інвестиційній, постачальницько-побутової, цінovій областях, тобто у стратегічному розвитку підприємства.

Головна мета стратегії розвитку – стійке положення на ринку, засноване на ефективному розподілі та використанні всіх ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових, земельних, інтелектуальних і т. п.). При цьому провідним методом управління ресурсами стає метод аналітичної оцінки і прогнозування результатів господарської діяльності. Тому, щоб приймати ефективні і результативні рішення в галузі технологій, фінансів, збуту, інвестицій та оновлення виробництва, керуючому персоналу потрібен постійний, безперервний моніторинг поточного економічного стану підприємства [10, с. 46–58].

Значення оцінки економічного стану підприємства полягає в тому, що за її результатами у суб'єктах господарювання в умовах кризової економіки з'являється можливість якісніше здійснювати управління стосовно розвитку підприємства, оперативно реагувати на зміни ринкового середовища, спостерігати за показниками, що впливають на платоспроможність і фінансову рівновагу, визначати заходи щодо підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства.

Проблема ефективності діяльності підприємства завжди займала важливе місце серед актуальних проблем економічної науки. Зацікавленість нею виникає на різних рівнях управління економікою – від власників приватного підприємства до керівників держави.

Термін «ефект» у перекладі з латинської означає «результат». Значить, категорія «ефективність» може інтерпретуватися як «результативність». Термін «ефект» має значення результату, наслідку зміни стану певного об'єкта, обумовленого дією зовнішнього або внутрішнього фактора. Таким чином, існує як об'єктивна зміна стану певної системи (об'єкта), так і її оцінка. Ця оцінка може мати кількісний та якісний характер.

Отже, фактично визначення ефективності виробництва полягає в оцінці його результатів. Такими результатами можуть бути обсяги готової продукції в натуральному або цінovому виразі, або прибуток.

Але сама по собі величина цих результатів не дає можливості робити висновки про ефективність чи неефективність роботи підприємства, оскільки невідомо, якою ціною отримані ці результати. Звідси для отримання об'єктивної оцінки ефективності підприємства, необхідно також врахувати оцінку тих витрат, які дали можливість отримати ті чи інші результати. Процес виробництва здійснюється через об'єднання факторів, які його визначають: засобів праці, предметів праці, робочої сили. Крім цього, на виробництво впливає фінансовий стан підприємства, певні організаційні, управлінські, технологічні та інші переваги, що відображаються як нематеріальні ресурси. Виходячи з цього, можна дати таке визначення ефективності: ефективність підприємства являє собою комплексну оцінку кінцевих результатів використання основних і

оборотних фондів, трудових, фінансових ресурсів та нематеріальних активів за певний період часу.

Висновки з проведеного дослідження. Ефективність підприємства належить до ключових категорій ринкової економіки, яка безпосередньо пов'язана з досягненням мети розвитку, як кожного підприємства окремо, так і суспільства взагалі. У змістовному плані ефективність пов'язується з результативністю роботи чи дії та з економічністю, тобто мінімальним обсягом витрат на виконання даної роботи, чи дії. Але жодне з понять неспроможне всебічно охарактеризувати ефективність, бо при мінімальних витратах важко досягти найкращі результати. Тому під ефективністю слід розуміти результативність економічної діяльності підприємства, яка визначається шляхом різниці отриманих результатів і витрат, здійснених для досягнення цих результатів.

1. Гринчуцький В.І., Караетян Е.Т., Погріщук Б.В. *Економіка підприємства: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 340 с.*
2. Білик М.Д. *Сутність і оцінка фінансового стану підприємства. Навчальний посібник. К: КНЕУ, 2000. 325 с.*
3. Данілов О.Д., Івашина Г.М., Чумаченько О.Г. *Інвестування: Навчальний посібник. Ірпінь, 2001. 280 с.*
4. Савицька Г.В. *Економічний аналіз діяльності підприємства: Навчальний посібник. К.: Знання, 2004. 654 с.*
5. Іваненко В.І., Болух М.А. *Економічний аналіз господарської діяльності, Київ. 1999.*
6. Гонтарьова І.В. *Проблема взаємозв'язку між результативністю та ефективністю діяльності підприємства. Економіка підприємства: теорія та практика: зб. мат. III Міжнар. наук.-практ. конф. 21 жовт. 2010 р. К.: КНЕУ, 2010. С. 64–67.*
7. Олексюк О.І. *Економіка результативності діяльності підприємства: монографія. К.: КНЕУ, 2008, 360 с.*
8. Губар Т.В. *Поняття ефективного управління підприємством // Економіка України. 2006. № 7. С. 19–23.*
9. Козловський В.О. *Техніко-економічне обґрунтування і економічні розрахунки в дипломних проектах і роботах. Навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2003. 75 с.*

E-mail: EVKovalenko@i.ua